ZAMONAVIY ADABIYOTSHUNOSLIKDA DOLZARB MUAMMOLAR

Xakimova Farida Ilhom qizi
Termiz davlat pedagogika instituti
o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy adabiyotshunoslikning bugungi kundagi muhim muammolari, xususan, globallashuv jarayonida milliy adabiyotning o'rni, badiiy matn talqini, postmodernizmning adabiy tafakkurga ta'siri, raqamli adabiyot va zamonaviy metodologik yondashuvlar masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, o'zbek adabiyotshunosligida kuzatilayotgan ilmiy izlanishlar va ularning istiqbollari yoritiladi.

Kalit so'zlar: adabiyotshunoslik, postmodernizm, badiiy tafakkur, interpretatsiya, milliy adabiyot, globallashuv, poetika, raqamli adabiyot.

Аннотация. В данной статье анализируются актуальные проблемы современного литературоведения, в частности роль национальной литературы в условиях глобализации, интерпретация художественного текста, влияние постмодернизма на литературное мышление, а также вопросы цифровой литературы и современных методологических подходов. Кроме того, освещаются научные исследования, проводимые в узбекском литературоведении, и перспективы их развития.

Ключевые слова: литературоведение, постмодернизм, художественное мышление, интерпретация, национальная литература, глобализация, поэтика, цифровая литература.

Abstract. This article analyzes the important issues of modern literary studies today, particularly the role of national literature in the process of globalization, the interpretation of literary texts, the influence of postmodernism on literary thinking,

as well as the issues of digital literature and contemporary methodological approaches. In addition, the article highlights ongoing scientific research in Uzbek literary studies and their future prospects.

Keywords: literary studies, postmodernism, literary thinking, interpretation, national literature, globalization, poetics, digital literature.

Bugungi kunda adabiyotshunoslik fani inson tafakkuri va madaniy taraqqiyot bilan chambarchas bog'liq holda rivojlanmoqda. Ayniqsa, XXI asrda globallashuv, axborot texnologiyalarining jadal taraqqiy etishi hamda badiiy tafakkurning yangilanishi natijasida adabiyotshunoslik oldida yangi ilmiy muammolar yuzaga kelmoqda. Zamonaviy adabiyot endilikda faqat badiiy-estetik hodisa emas, balki ijtimoiy, madaniy va falsafiy jarayonlarning ham ifodachisiga aylanmoqda.

Adabiyotshunos olim N.Karimov "adabiyot inson ruhiyatining tarixiy xotirasidir" deb ta'kidlaydi [1, 24-b]. Ushbu fikr adabiyotning nafaqat estetik, balki ma'naviy-ma'rifiy ahamiyatini ham ko'rsatadi. Shu bois zamonaviy adabiyotshunoslikda badiiy asarni faqat shakliy jihatdan emas, balki uning inson ongiga, jamiyat taraqqiyotiga ta'siri nuqtayi nazaridan ham o'rganish muhim hisoblanadi.

Hozirgi davr adabiyotshunosligining eng muhim muammolaridan biri metodologik qarashlarning xilma-xilligidir. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab strukturalizm, semiotika, germenevtika, dekonstruksiya kabi ilmiy yo'nalishlar paydo bo'lib, badiiy matnni o'rganishda yangicha yondashuvlarni taklif etdi. Rus olimi M.Baxtin badiiy asarni "ko'p ovozli tafakkur mahsuli" sifatida talqin qiladi [2, 57-b]. Bu qarash adabiy matnni biryoqlama emas, balki turli ma'no qatlamlari orqali tahlil qilish zarurligini anglatadi. Ayniqsa, postmodern adabiyotda ramz,

kinoya, intertekstual birliklar ko'pligi sababli matn interpretatsiyasi murakkablashmoqda.

Bugungi adabiyotshunoslikda yana bir muhim masala — milliy metodologiyaning yetarlicha shakllanmaganidir. O'zbek adabiyotshunosligida G'arb nazariyalarining qo'llanilishi ijobiy natijalar bergani holda, ayrim hollarda milliy tafakkur va mentalitetga mos kelmaydigan yondashuvlar ham kuzatilmoqda. Shu sababli milliy adabiy-estetik mezonlarni ishlab chiqish dolzarb vazifalardan biri sanaladi.

Professor B.Sarimsoqov bu haqda shunday yozadi: "Milliy adabiyotning mohiyatini anglash uchun uni xalqning ruhiyati, tarixi va madaniyati bilan birgalikda o'rganish lozim" [3, 41-b]. Ushbu fikr zamonaviy o'zbek adabiyotshunosligining asosiy tamoyillaridan biri sifatida e'tiborga loyiqdir.

Globallashuv va milliy adabiyot muammosi. Globallashuv jarayoni milliy adabiyotlarga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, ommaviy madaniyatning keng tarqalishi natijasida badiiy didning o'zgarishi, milliy qadriyatlarga befarqlik kabi holatlar kuzatilmoqda. Zamonaviy yozuvchilar ko'pincha xalqona ruhdan uzoqlashib, universallikni ustun qo'yishga intilmoqda.

Adabiyotshunos Q.Yo'ldoshevning fikricha, "milliylikni yo'qotgan adabiyot o'z ildizidan uzilgan daraxtga o'xshaydi" [4, 19-b]. Darhaqiqat, milliylik adabiyotning yashovchanligini ta'minlovchi muhim omildir. Shu bois zamonaviy adabiyotda milliy mentalitet, tarixiy xotira va ma'naviy qadriyatlarni saqlab qolish muhim masala hisoblanadi.

Globallashuvning yana bir jihati — tarjima adabiyotining kuchayishidir. Jahon adabiyoti namunalarining o'zbek tiliga tarjima qilinishi adabiy tafakkurning boyishiga xizmat qilmoqda. Biroq ayrim tarjimalarda milliy ruh va badiiy

bo'yoqlarning yo'qolishi kuzatiladi. Bu esa tarjimashunoslik bilan bog'liq ilmiy muammolarni yuzaga keltirmoqda.

Postmodernizm va badiiy tafakkur. Postmodernizm zamonaviy adabiyotshunoslikdagi eng bahsli masalalardan biridir. Ushbu yo'nalish an'anaviy syujet va qahramon tushunchalarini inkor etib, fragmentarlik, intertekstualik va ironiyani asosiy tamoyil sifatida ilgari suradi. Fransuz faylasufi J.F.Liotar postmodernizmni "buyuk g'oyalarga ishonchsizlik davri" deb baholaydi [5, 73-b]. Bu qarash zamonaviy inson tafakkuridagi murakkablik va ziddiyatlarni aks ettiradi. O'zbek adabiyotida ham postmodern unsurlar kuzatilmoqda. Xususan, ayrim zamonaviy nasriy asarlarda voqelikning parchalangan tasviri, ramziy ifodalar va falsafiy mushohadalar kuchaygan.

Biroq postmodernizmning haddan tashqari murakkabligi oddiy kitobxonning asarni tushunishini qiyinlashtiradi. Shu sababli bugungi adabiyotshunoslik oldida turgan vazifalardan biri — postmodern asarlarning poetikasini chuqur tahlil qilish va ularning estetik mohiyatini ochib berishdir.

Raqamli adabiyot va yangi media. XXI asrda internet va axborot texnologiyalarining rivojlanishi natijasida raqamli adabiyot tushunchasi yuzaga keldi. Elektron kitoblar, audiokitoblar, blog-adabiyot hamda ijtimoiy tarmoqlardagi badiiy ijod namunalarining ko'payishi adabiy jarayonning yangi shaklini yaratdi. Bugungi yosh avlod ko'proq elektron platformalar orqali mutolaa qilmoqda. Bu esa an'anaviy kitobxonlik madaniyatining o'zgarishiga olib kelmoqda. Ayrim tadqiqotchilar bu holatni salbiy baholasa, boshqalar uni adabiyotning yangi bosqichi sifatida talqin qiladi.

Amerikalik olim G.Murrey "raqamli adabiyot interaktiv tafakkurni shakllantiradi" deb yozadi [6, 88-b]. Darhaqiqat, zamonaviy texnologiyalar

kitobxon va matn o'rtasidagi munosabatni yangicha shakllantirmoqda. Shu bilan birga, internet adabiyotida badiiy saviyaning pasayishi, plagiat va sun'iy ommaboplik kabi muammolar ham mavjud.

Zamonaviy o'zbek adabiyotshunosligining istiqbollari. Mustaqillik yillarida o'zbek adabiyotshunosligida katta o'zgarishlar yuz berdi. Jadid adabiyoti, milliy uyg'onish davri, repressiya qurbonlari ijodi qayta o'rganildi. Yangi metodologik yondashuvlar asosida ko'plab ilmiy tadqiqotlar amalga oshirildi.

Bugungi kunda o'zbek adabiyotshunosligi oldida quyidagi vazifalar turibdi:

1. Milliy metodologiyani rivojlantirish;
2. Jahon adabiyotshunosligi tajribalarini ijodiy o'zlashtirish;
3. Raqamli adabiyot poetikasini o'rganish;
4. Yosh kitobxonlarning estetik didini shakllantirish;
5. Adabiyot va jamiyat munosabatini chuqur tadqiq qilish.

Adabiyotshunos I.G'afurov "adabiyot inson qalbining eng nozik qatlamlarini ochib beruvchi san'atdir" deb ta'kidlaydi [7, 12-b]. Shu ma'noda zamonaviy adabiyotshunoslik nafaqat badiiy matnni, balki inson ruhiyatini o'rganishga xizmat qiluvchi fan sifatida ahamiyat kasb etmoqda.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy adabiyotshunoslik murakkab va serqirra ilmiy muammolar bilan yuzma-yuz turibdi. Globallashuv, postmodernizm, raqamli texnologiyalar va yangi metodologik qarashlar adabiy jarayonning mazmun-mohiyatini o'zgartirmoqda. Shu bilan birga, milliy adabiyotning o'ziga xosligini saqlab qolish, badiiy-estetik mezonlarni takomillashtirish va yosh avlodning kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish muhim vazifa bo'lib qolmoqda.

Zamonaviy o'zbek adabiyotshunosligi jahon ilm-fani bilan hamnafas rivojlanayotgan bo'lsa-da, u o'zining milliy ildizlariga tayanishi bilan

ahamiyatlidir. Kelgusida adabiyotshunoslikning interdisciplinar yo'nalishlari yanada rivojlanib, badiiy tafakkurni chuqurroq anglash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov N. *XX asr adabiyoti manzaralari*. – Toshkent: O'qituvchi, 2008. – 24-b.
2. Baxtin M. *Estetika slovesnogo tvorchestva*. – Moskva: Iskusstvo, 1979. – 57-b.
3. Sarimsoqov B. *Adabiyot nazariyasi asoslari*. – Toshkent: Fan, 2004. – 41-b.
4. Yo'ldoshev Q. *Adabiyot o'qitish metodikasi*. – Toshkent: Sharq, 2010. – 19-b.
5. Lyotard J.F. *The Postmodern Condition*. – Manchester University Press, 1984. – 73-p.
6. Murray J. *Hamlet on the Holodeck*. – MIT Press, 1997. – 88-p.
7. G'afurov I. *So'z va ruhiyat*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2015. – 12-b.
8. Eshmamatovna, E. S. A GLANCE TO THE CREATIVE WORKS OF THE POET TESHA SAYDALIYEV. *Zbiór artykułów naukowych recenzowanych.*, 87.
9. Mukhtarova, M. S., Namozova, S. B., & Mardonova, L. U. (2023). A Lyrical View of History. *Journal of Law and Sustainable Development*, *11*(12), e2676.
10. GABRIEL GARCIANING "ATIRGULNING TIKONI" ASARI. (2025). *Ustozlar Uchun*, *85*(7), 223-225. https://journalss.org/index.php/ust/article/view/10194
11. Saidmuradova, S., & Madina, T. L. (2024). ALISHER NAVOIY SHE'RIYATI POETIKASI. *PEDAGOGS*, *57*(1), 147-152.
12. O'RTA OSIYODA NOTIQLIK SAN'ATI. (2025). *Ustozlar Uchun*, *85*(7), 39-41. https://journalss.org/index.php/ust/article/view/10091

13. Xurramovna, Q. G., & To'raqulovna, D. M. (2025, December). "FARHOD VA SHIRIN" DOSTONIDAGI ONOMOSTIK BIRLIKLARNING BADIIY-POETIK AHAMIYATI. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON SUPPORT OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION.* (Vol. 1, No. 5, pp. 58-61).
14. Dilshoda, A. (2025). MUHAMMAD YUSUF IJODINING ADABIYOTIMIZDA TUTGAN O 'RNI. Global Science Review, 1(1), 388-392.
15. Sarvinoz, J. (2025). " ALKIMYOGAR" ASARIDAGI RAMZIY OBRAZLAR TAHLILI. *Global Science Review*, *3*(4), 342-344.
16. Zebiniso, T. (2022). SIFAT SOZ TURKUMINING USLUBIY XUSUSIYATLARI. *Scientific Impulse*, *1*(4), 34-37.
17. Mardonova Lobar Umaraliyevna. (2024). TARIXIY MANBALARDA AMIR TEMUR OBRAZINING BADIIY TALQINLARI. IMRAS, 7(6), 56–60.
18. Zafariddin, Temirov, and Xujanova Nasiba. "The Triumph of Light Over Darkness." *American Journal of Research in Humanities and Social Sciences*, vol. 33, 20 Feb. 2025, pp. 34-37.
19. Komilovna M. S. Hydronims Formed by the Method of Syntactic and Transonimization //World Bulletin of Social Sciences. – T. 37. – C. 16-18.